

НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

УДК 37.091.2:[316.47:005.336.2]:378.4
DOI: 10.12958/2227-2747-2023-2(183)-98-105

Назмієв Антон Олександрович,
асистент кафедри психології
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»,
м. Полтава, Україна
nazmiev.anton.0603@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7939-8733>

Для цитування: Назмієв А. О. Наукове обґрунтування педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів. *Освіта та педагогічна наука*. 2023. № 2 (183). С. 98–105. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-98-105](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-98-105).

References (стандарт APA): Nazmiev, A. O. (2023). Naukove obgruntuvannia pedahohichnykh umov formuvannia sotsialnoi kompetentnosti studentiv [Scientific Substantiation of Pedagogical Conditions for the Formation of Students' Social Competence]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences*, 2 (183), 98–105. DOI: [https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2\(183\)-98-105](https://doi.org/10.12958/2227-2747-2023-2(183)-98-105) [in Ukrainian].

Постановка проблеми. В останні роки в нашій державі відбулися події, які спонукали її на переосмислення й «перезавантаження» громадянської позиції, професійної моралі, погляду в майбутнє. Європейський вектор, який обрано орієнтиром розвитку країни, передбачає масштабні внутрішні перетворення для входження до спільноти розвинутих європейських країн з високим рівнем економічного, духовного, морального й культурного життя.

В умовах перехідного періоду перед вищою школою постало складне завдання щодо формування компетентного фахівця, конкурентоспроможного на ринку праці, здатного до саморозвитку та розвитку суспільства. Отже, компетент-

нісний підхід стає інструментом підготовки студентів до активної соціальної та професійної діяльності.

У Законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021 – 2031 рр. акцентовано увагу на необхідності становлення майбутніх фахівців як соціально відповідальних, активних та ініціативних особистостей. Тому необхідність цілеспрямованого формування соціальної компетентності студентської молоді як невід'ємного складника компетентного фахівця наразі є незаперечною.

Аналіз актуальних досліджень. Сутність компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців розкрито в працях таких зарубіжних дослідників, як: Д. Макклеленд, М. Матуш, У. Пфінгстен, Дж. Равен, К. Рубін, В. Слот, Х. Спаньярд, Р. Хінтч, В. Хутмакер та ін. Вагомим внеском у визначенні методологічних засад компетентнісного підходу в освіті стали ідеї М. Артемової, В. Бедь, І. Драч, І. Зарубінської, І. Зимньої, Е. Зеєра, Д. Іванова, О. Овчарук, О. Пометун, В. Серикова, А. Хуторського та ін. Визначенню сутності, змісту та структури соціальної компетентності присвячено праці С. Архипової, І. Бежа, Л. Вольнової, Г. Гавришак, П. Горностая, О. Демчук, Ю. Ємельянова, Т. Коновалової, О. Павленко, В. Ромек, Л. Сохань, В. Шахрай та ін.

Педагогічним умовам формування соціальної компетентності у студентів ЗВО присвячено дисертаційні роботи останнього десятиліття: Н. Борбич, О. Дементьєва (формування соціальної компетентності студентів педагогічних коледжів), О. Варецька (розвиток соціальної компетентності вчителя початкової школи в системі післядипломної педагогічної освіти), І. Зарубінська (формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти економічного профілю), Н. Кормягіна (формування соціальної компетентності студентів економіко-управлінських спеціальностей), С. Краснокутська (формування соціальної компетентності студентів ЗВО), Н. Ляхова (формування соціальної компетентності студентів педагогічного ЗВО), Г. Масыгіна (формування соціальної компетентності майбутніх педагогів), Є. Муцин (формування соціальної компетентності фахівців з соціальної роботи у процесі навчання у ЗВО), Р. Скірко (формування соціальної компетентності майбутніх практичних психологів у процесі професійної підготовки).

Аналіз наукових праць показав, що, незважаючи на наявність зазначеного вище

наукового матеріалу з проблеми формування соціальної компетентності, проблема визначення й створення педагогічних умов формування соціальної компетентності залишається недостатньо дослідженою. Відсутні також теоретичні й методичні розробки щодо змісту, форм, методів, технологій, науково-методичного й інформаційного забезпечення процесу формування соціальної компетентності студентської молоді.

Мета статті – схарактеризувати теоретичні засади та сутність педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів.

Методологія та методи дослідження. Наукову розвідку здійснено на основі міждисциплінарного синтезу та системного аналізу філософської, соціологічної, педагогічної, психологічної наукової літератури з метою теоретичного вивчення проблеми формування соціальної компетентності студентів; абстрагування та конкретизація – для визначення складників процесу формування соціальної компетентності студентів ЗВО; проектування – для визначення логічної структури дослідження, обґрунтування й розробки педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів ЗВО.

Виклад основного матеріалу.

Однією з провідних компетентностей сучасного фахівця є соціальна компетентність. За результатами аналізу наукових праць з означеної проблеми (Т. Василюк, О. Варецька, О. Дементьєва, М. Докторович, О. Жукова, І. Зарубінська, І. Ніколаєску, О. Субіна, В. Шахрай та ін.) визначаємо *соціальну компетентність* як складну, інтегративну характеристику особистості, сукупність ціннісних орієнтацій, соціальних знань, умінь, досвіду, психофізіологічних і психологічних якостей, що дозволяють досягати соціально значущих цілей і самореалізації на основі продуктивного виконання соціальних ролей, конструктивної взаємодії з

соціальним середовищем, ефективного вирішення проблем у постійно мінливих соціальних умовах.

Основою педагогічної діяльності з формування соціальної компетентності учнівської та студентської молоді становить *принцип соціального загартовування* (М. Рожков). Відповідно до нього створюються певні умови; організація соціальних проб, що імітують реальні ситуації, діагностування готовності до системи соціальних відносин, формування способу адекватного реагування на різні життєві і професійні ситуації, надання психолого-педагогічної допомоги в аналізі соціальних проблем.

Виняткову роль у формуванні соціальної компетентності майбутніх фахівців відіграє професорсько-викладацький склад ЗВО. Їхні інтелігентність, комунікабельність, тактовність створюють таку атмосферу між викладачами та студентами, коли останні стають рівноправними суб'єктами освітнього процесу, саморозвитку, соціокультурного самовизначення. Найважливішою роллю викладачів, кураторів, адміністрації ЗВО є роль фасилітатора або модератора спілкування. Обидва ці поняття, що виникли й набули значного поширення у сфері ділової групової комунікації, в останні роки починають дедалі активніше використовуватися і в освіті.

Феномен фасилітації розкрито в наукових працях О. Близнюкової, А. Мартинової, К. Роджерса та ін. Особливості педагогічної фасилітації представлено в дослідженнях таких науковців, як Т. Гура, Г. Трухан, Ю. Чуєв, К. Шевченко та ін. Фасилітацію як метод формування сприятливого соціально-психологічного клімату та партнерства у ЗВО розглядають О. Караман та В. Курило.

У широкому сенсі *фасилітаційна діяльність* – це діяльність викладача, спрямована на полегшення процесу навчання, виховання, формування якостей особистості,

розвитку особистості і т. ін. Відповідно до позицій К. Роджерса, педагог-фасилітатор не опікується і не спрямовує студентів, а намагається зрозуміти й прийняти їхню позицію; демонструє різні варіанти поведінки, дозволяючи студенту здійснити власний вибір; сприяє розвитку студентів як окремих особистостей. Фасилітатор будує взаємини з учнем на основі таких принципів: щирість, відкритість і емпатія, розуміння і прийняття учня, довіра і співпраця (Rogers, 2012). Саме в такому розумінні фасилітаційна діяльність є системоутворювальним елементом педагогічної діяльності викладача, який здійснює педагогічний супровід. У вузькому сенсі, уживаній більшою мірою у сфері підвищення кваліфікації, бізнес-навчання та навчання персоналу, фасилітація розуміється як професійна організація процесу групової роботи, спрямована на досягнення групою поставлених цілей.

У процесі педагогічного супроводу формування соціальної компетентності студентів фасилітатор – це викладач, який відмовився від ролі експерта на користь ролі помічника, що супроводжує студентів у формуванні соціальної компетентності в умовах спеціально організованого міжособистісного спілкування.

Діяльність фасилітатора в основному пов'язана з груповою роботою студентів на семінарах, практичних заняттях, тренінгах. В основі фасилітації лежить використання спеціальних прийомів, методів і технік, що допомагають організувати процес вільної комунікації, обміну думками, судженнями, підводити учасника групової роботи до прийняття грамотного рішення за рахунок реалізації його внутрішніх можливостей. Тобто модерація групової роботи значною мірою спрямована на розкриття внутрішнього потенціалу учасників комунікації. Вона не привносить нового, а лише допомагає потенційне зробити актуальним.

Головне завдання модератора – організувати оптимальні умови, що забезпечують для всіх можливість включитися в процес навчання, не намагаючись у той же час когось кудись «вести» – це справа і відповідальність кожного студента. Тобто, по суті, функція модератора не стільки педагогічна, скільки «викладацька». Така функція вимагає від педагога навичок «атомізації» навчального матеріалу, підтримки дискусії, створення й утримання інтересу студентів у процесі навчання.

Соціальна компетентність студентів є неодмінною умовою становлення громадянина демократичного суспільства. Кожна компетенція, згідно з новим стандартом, повинна забезпечуватися певним набором дисциплін (або практик), об'єднаних у відповідні модулі, а зміст модулів дисциплін – повністю відповідати рівню цих компетенцій. Так, соціально-гуманітарним і загальнонауковим дисциплінам належить пріоритетна роль у формуванні соціальних, комунікативних компетенцій, компетенцій у сфері пізнавальної діяльності, розвитку інтелектуальної допитливості, «навчання життя» – через загальний розвиток, творчість, художньо-естетичну підготовку тощо.

Отже, першою умовою формування соціальної компетентності студентів закладів вищої освіти визначаємо *збагачення змісту професійної підготовки студентів (науково-педагогічної, практичної, психофізіологічної, психологічної) відповідно до нових вимог соціуму, спрямованого на формування соціальної компетентності; зміна ролевих функцій керівника, куратора і викладача від традиційної ролі експерта-наставника до інноваційної ролі фасилітатора – лідера та учасника освітнього процесу.*

Студентське самоврядування визначається як демократична форма організації життєдіяльності студентської спільноти, яка передбачає розвиток самостійності студен-

тів у прийнятті та реалізації рішень для досягнення групових цілей. Теоретико-методичні засади організації студентського самоврядування репрезентовано в наукових працях таких дослідників, як А. Базиленко, І. Василенко, О. Войчун, І. Котенева, Ю. Кращенко, В. Мороз, К. Потопа, С. Рашидов, Л. Шеїна та ін.

У зв'язку із затвердженням демократичних принципів у системі управління освітніми установами як головні цілі студентського самоврядування можна розглядати:

- посилення ролі студентських громадських організацій у вихованні особистості, формуванні світогляду й соціальної активності;
- підвищення ефективності та успіхів у навчанні, активізація всіх видів творчої діяльності студентів в освітньому процесі та у позанавчальний час;
- виховання відповідальності студентських колективів за громадянське та моральне становлення особистості, її соціальної активності;
- подальше утвердження демократичного способу життя, високої вимогливості, соціальної справедливості, нетерпимості до антигромадських і правових порушень громадського порядку, дій, що руйнують особистість молодого людини (алкоголізм, наркоманія);
- забезпечення участі студентів у постійних і тимчасових органах, у яких студенти мають представництва від імені студентських колективів (стипендіальних, культмасових комісіях, комісіях з розвитку спортивних заходів і т. ін.) (Ступак, Козорог, 2014).

Характеризуючи систему студентського самоврядування, зазначимо, що вихованню соціально активної особистості майбутнього фахівця сприяють такі умови: 1. Опора на природні пристрасті людини до розвитку, дорослішання, свободи. 2. Опора

на потреби і можливості студента. 3. Організація спільної діяльності із соціальним спрямуванням, яка створює сприятливі умови для самоствердження та самореалізації студентів. 4. Позитивна мотивація. 5. Рефлексивна суб'єкт-суб'єктна взаємодія викладачів та студентів, яка сприяє вихованню соціальної активності особистості. 6. Гуманістичний характер міжособистісних стосунків студентів у системі студентського самоврядування (Матвієнко, 2013, с. 213).

Створюючи систему виховання соціальної активності майбутніх фахівців у системі студентського самоврядування, ми виходили з низки чинників: вікового періоду навчання, специфіки навчання й діяльності в самоврядуванні, спілкування та взаємодії. Віковий період навчання (18–22 роки) пов'язаний зі зміною системи поглядів, ціннісних орієнтацій, внутрішньої позиції особистості, прийняттям на себе відповідальності за власне життя, переоцінкою стосунків з людьми та зміною стратегії взаємодії з ними. Оскільки цей вік є періодом інтенсивного формування рис характеру та становлення особистості, то він є оптимальною основою для виховання соціальної активності. Специфіка навчання та системи студентського самоврядування пов'язані із засвоєнням студентами особливостей професійно-педагогічної та організаторської взаємодії, соціально спрямованої діяльності, розвитком гуманістичної спрямованості та спеціальних здібностей (Кращенко, 2011). Це є оптимальною основою для виховання соціальної активності майбутніх фахівців. Чинник спілкування і взаємодії полягає в тому, що студенти здійснюють комунікацію в організованих групах та системі студентського самоврядування з активними процесами групової динаміки, що є сприятливим соціально-психологічним підґрунтям для виховання соціальної активності.

Сучасний освітній простір акцентує увагу на навчанні як соціальній практиці і

освітній рефлексії як процесу самовизначення, саморозвитку особистості. Соціальна практика розглядається в контексті антропологічного, соціокультурного, діяльнісного підходів, які орієнтовані насамперед на становлення людини як суб'єкта власного життя, і визначається як ціннісна орієнтація всієї сучасної освітньої практики.

Дослідження показало, що результатами (ефектами) освоєння соціальної практики на основі соціальних проб, практикумів, проєктів, організованих у різних видах діяльності, є:

- соціальна активність і ініціатива студентів, їхнє бажання брати участь у покращенні соціальної ситуації реального співтовариства;

- надбання учнями соціального досвіду, освоєння основних соціальних ролей, норм і правил суспільної поведінки як соціальне експериментування в ситуації розвитку й саморозвитку;

- безпосередній внесок студентів у покращення соціальної ситуації в місцевому співтоваристві; взаємодія студентів з органами місцевого самоврядування щодо покращення соціальної ситуації в регіоні для набуття досвіду реального управління й дії;

- інтеграційна спрямованість результатів соціальних практик на всі сфери особистості (інтелектуальну, емоційну, вольову).

Отже, другою умовою формування соціальної компетентності студентів ЗВО в діяльності органів студентського самоврядування визначаємо *створення в студентському самоврядуванні спеціального органу, що сприятиме формуванню соціального досвіду студентів на основі координації спільних дій студентів, адміністрації ЗВО, різнопрофільних соціальних інституцій, розробки та реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, включення в різні види соціальних практик.*

Останнім часом усе частіше й частіше серед усіх форм студентського самоврядування та самоорганізації називають *студентські клуби*, які мають певні особливості, що сприяють більш ефективній організації клубної роботи, формуванню корпоративної культури. Зазвичай студентський клуб – це об'єднання за інтересами, форма студентської самоорганізації, яка так само, як й інші органи студентського самоврядування, є важливим інститутом соціалізації студентської молоді. Студентський клуб необхідно розглядати як організаційну структуру, що має свою систему управління, планування, систему горизонтальних і вертикальних зв'язків і комунікацій. Самостійність студентського клубу у вирішенні проблем визначається тим рівнем повноважень, який було делеговано засновником (засновниками) органів управління клубом.

Органи студентського самоврядування, створювані в рамках усієї студентської спільноти ЗВО (студентські ради, студентські спілки тощо), зазвичай вирішують загальні та стратегічні завдання участі студентства в справах ЗВО: залучення студентів і аспірантів до вирішення всіх питань, пов'язаних з організацією освітнього процесу, розробка пропозицій щодо підвищення якості підготовки майбутніх фахівців з урахуванням наукових і професійних інтересів здобувачів вищої освіти, захист і представництво прав та інтересів студентів і аспірантів, сприяння у вирішенні освітніх, соціально-побутових та інших питань, інформування студентів і аспірантів про діяльність ЗВО тощо.

Практика створення й діяльності студентських клубів, чинне законодавство, що регулює сферу і освіти, і некомерційних організацій, дозволяє зробити певну систематизацію форм студентських клубів. Кожна з цих форм має свою специфіку не тільки створення, але і правил, принципів і меха-

нізмів діяльності. За *суб'єктами засновництва* всі студентські клуби можна розділити на дві основні форми: 1) засновані (юридично створені) закладом вищої освіти; 2) засновані (створені) студентами як фізичними особами або об'єднаннями студентів.

У контексті нашого дослідження та спираючись на викладений вище матеріал, вважаємо доцільним організацію органами студентського самоврядування роботи клубу «Startup» з метою цілеспрямованого формування в студентів соціальної компетентності. Оптимальними технологіями й методами для формування соціальної компетентності у студентів у процесі роботи клубу «Startup», на наш погляд, є метод проектів, модельний метод (ділові й рольові ігри) і психологічні тренінги. Отже, третьою педагогічною умовою формування соціальної компетентності визначаємо *організацію органами студентського самоврядування роботи клубу «Startup» з метою цілеспрямованого формування у студентів соціальної компетентності в сукупності соціальних цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, психофізіологічних і психологічних якостей*.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальна компетентність сучасного студента передбачає певний обсяг знань і рівень сформованості вмій і навичок, які дозволяють особистості адекватно орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, об'єктивно оцінювати себе і людей, здійснювати самоаналіз та самоконтроль, прогнозувати поведінку інших, формувати необхідні відносини й успішно впливати на них, виходячи із сформованих умов.

Обґрунтовано педагогічні умови формування соціальної компетентності: збагачення змісту професійної підготовки студентів відповідно до нових вимог соціуму, спрямованого на формування соціальної компетентності; зміна рольових

функцій керівника, куратора і викладача від традиційної ролі експерта-наставника до інноваційної ролі фасилітатора; створення в студентському самоврядуванні спеціального органу, що сприятиме формуванню соціального досвіду студентів на основі координації спільних дій студентів, адміністрації ЗВО, різнопрофільних соціальних інституцій, розробки та реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, включення в різні види соціальних практик; організацію органи студентського самоврядування роботи клубу «Startup».

Перспективами подальших досліджень вважаємо розробку та впровадження технологій формування соціальної компетентності студентської молоді в діяльності волонтерських організацій.

Література

Кращенко Ю. Особливості системи студентського самоврядування вищого педагогічного навчального закладу. *Гуманітарні та соціальні науки : матеріали III міжнар. конф. молодих вчених HSS-2011* (Львів, 24 – 26 лист. 2011 р.) / Нац. ун-т «Львівська політехніка». Львів, 2011. С. 232–235.

Матвієнко Ю. Характеристика системи студентського самоврядування як середовища виховання соціально активної особистості майбутнього вчителя. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки*. 2013. Вип. 11. С. 209–214.

Ступак О., Козорог А. Роль студентського самоврядування в управлінні вищим навчальним закладом. *Витоки педагогічної майстерності*. 2014. Вип. 14. С. 267–273.

Rogers Carl R. On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Houghton Mifflin Harcourt, 2012.

References

Krashchenko, Yu. (2011). Osoblyvosti systemy studentskoho samovriadvannia vyshchoho pedahohichnoho navchalnoho zakladu [Special Features of Higher Pedagogical Educational Institution Students' SelfGovernment System]. *Humanitarni ta sotsialni nauky – Humanities and Social Sciences: Proceedings of the III International Conference of young scientists HSS-2011*. (pp. 232–235). Lviv [in Ukrainian].

Matvienko, Y. (2013). Kharakterystyka systemy studentskoho samovriadvannia yak seredovyscha vykhovannia sotsialno aktyvnoi osobystosti maibutnoho vchytelia [Characteristics of Student Government as a Matter of Education Socially Active Person Future Teacher]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti. Seria : Pedahohichni nauky – The Origins of Pedagogical Skills. Series: Pedagogical Sciences, 11*, 209–214 [in Ukrainian].

Stupak O., Kozoroh A. (2014). Rol studentskoho samovriadvannia v upravlinni vyshchym navchalnym zakladom [The Role of the Student Government in the Management of Higher Education Institution]. *Vytoky pedahohichnoi maisternosti – The Origins of Pedagogical Skills, 14*, 267–273 [in Ukrainian].

Rogers, Carl R. (2012). On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy. Houghton Mifflin Harcourt [in English].

***

Назмієв А. О. Наукове обґрунтування педагогічних умов формування соціальної компетентності студентів

У статті обґрунтовано та визначено педагогічні умови формування соціальної компетентності. Розкрито важливість збагачення змісту професійної підготовки студентів (науково-педагогічної, практичної,

психофізіологічної, психологічної) відповідно до нових вимог соціуму, спрямовано на формування соціальної компетентності, а також зміни рольових функцій керівника, куратора і викладача від традиційної ролі експерта-наставника до інноваційної ролі фасилітатора – лідера та учасника освітнього процесу. Описано створення в студентському самоврядуванні спеціального органу, що сприятиме формуванню соціального досвіду студентів на основі координації спільних дій студентів, адміністрації ЗВО, різнопрофільних соціальних інституцій, розробки та реалізації різноманітних соціальних програм і проєктів, включення в різні види соціальних практик.

Запропоновано організацію органами студентського самоврядування роботи клубу «Startup» з метою цілеспрямованого формування у студентів соціальної компетентності в сукупності соціальних цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, психофізіологічних і психологічних якостей.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, соціальна компетентність студентів, педагогічні умови формування соціальної компетентності, студентське самоврядування.

Nazmiev A. O. Scientific Substantiation of Pedagogical Conditions for the Formation of Students' Social Competence

At the article, it was primed that it was appointed pedagogical conditions for the formation of social competence. The importance of improving the quality of

professional training of students (scientific-pedagogical, practical, psycho-physiological, psychological) is evidently up to new skills in society, directed at the formation of social competence, as well as changing roles from the functions of a curator, curator and clerk from the traditional role of an expert mentor to the innovative role of a facilitator – the leader and participant in the educational process. It is described the creation in the student government of a special body that accepts the formation of the social welfare of students on the basis of the coordination of the students, the administration of the university, various social institutions, the development and implementation nominative social programs and projects included in various types of social practices.

Propionated by the organization of the bodies of student government to the club «Startup» with the method of goal-directed formation of students' social competence in the totality of social values, motives, knowledge, understanding, psychophysiological and psychological qualities.

Keywords: competence, social competence, social competence of students, pedagogical conditions for the formation of social competence, student government.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

